

TRESTNÍ PRÁVO
hmotné *v evropském prostředí*

obecná část

Prof. JUDr. V. Kratochvíl

PŘEDNÁŠKA I.:

- *Obecné výklady o trestním právu hmotném a trestní odpovědnosti*

■ 1. Pojem, druhy a struktura trestního práva hmotného (TPH)

– Pojem:

- TPH je odvětví právního řádu, jehož normy upravují předpoklady trestní odpovědnosti fyzických osob a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření za spáchané trestné činy dospělých a provinění mladistvých, čímž chrání zájmy společnosti, ústavní zřízení ČR, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob; TPH v objektivním smyslu ...

– Druhy:

- TPH vnitrostátní existuje v podobě:
 - TPH dospělých (věk 18 - ...+) zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon (TZ)
 - TPH mladistvých (věk 15 – 18) zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM)

Důvod dělení:

čl. 32 Listiny: „Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena“

– Struktura:

- **Základy trestní** odpovědnosti (vina; „váhy“) = (TČ, nedostatek trestnosti činu)
- **Právní následky** (základů) trestní odpovědnosti (trestní sankce; „meč“) = (tresty, ochranná opatření, opatření)
- **Obecná část** = „vytknutí před závorku“ (TČ, zavinění, nepřičetnost, věk...)
- **Zvláštní část** = „závorka(y)“ neboli **skutkové podstaty TČ** obsahující vedle obecných znaků i znaky zvláštní (úmysl, nebo nedbalost, veřejný činitel...)

■ 2. Funkce trestního práva hmotného

- F. **ochranná**: TPH jako „ultima ratio“, subsidiarita TPH, § 1 TZ, TPH chrání své objekty až jako prostředek „poslední instance“, tzn. jen před trestnými činy a proviněními; např. majetek: krádež hodinek za 3 000,- Kč je jen přestupek, ... za 8 000,- Kč trestný čin / provinění, TPH není univerzální prostředek ochrany, proti méně závažným útokům chrání jiná právní odvětví, tj. ObčP, ObchP, SprPrTrestní, FinPr aj.;
- F. **preventivní**: individuální (IP) a generální prevence (GP), *exemplární* tresty, § 23 TZ, IP je prostředkem GP, nikoli naopak, to by se jednalo o exemplární trest, jenž je *v rozporu* s § 23 TZ;
- F. **represivní**: individuální represe (IR), § 23 TZ, IR zabraňuje pachateli v další trestné činnosti, působí také individuálně preventivně, „*generální* represe“ je z podstaty věci v českém TPH *vyloučena* ...; s represí je spojena újma trestem ...
- F. **regulativní**: zákonné vymezení předpokladů trestní odpovědnosti a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření; *není zločinu ani trestu bez zákona* ... § 3 (definice trestného činu dospělého), § 27 (katalog trestů pro dospělé), § 71 (katalog ochranných opatření pro dospělé) TZ; § 6 (definice provinění mladistvého), § 10 (katalog opatření pro mladistvé) ZSM;

- **3. Základní zásady trestního práva hmotného (TPH) - *výběr***
 - **z. OBECNÉ (vlastní celému právnímu řádu)**
 - **Z. demokratismu** - ochrana vůči řádné většině a neřádné menšině
 - **Z. humanismu** – humanismus vůči poškozeným a vůči pachateli...
 - **Z. vyrovnanosti zájmů individua a celku** – zájmy jednotlivce stojí *před* zájmy celku; zájmy celku nestojí nad zájmy jednotlivce ...
 - **Z. zákonnosti** – čl. 39 Listiny, § 3 TZ ...
 - **Z. přiměřenosti** – např. přiměřenosti trestů ...
 - **z. ZVLÁŠTNÍ a SPECIFICKÉ (vlastní jen několika nebo jen některému odvětví práva)**
 - **Z. ekonomie** – TPH – ultima ratio x hypertrofie a atrofie trestní represe ... trestněprávní alternativy ...
 - **Z. žádný TČ bez zákonného trestu** neodvratnost trestu, TP reakce na spáchaný TČ ...
 - **Z. žádný trest bez TČ** justiční omyl a justiční vraždy ...
 - **Z. formálně-materiálního pojetí TČ** z hlediska viny, ve skutkové podstatě vyjádřená typová materiální stránka TČ jako míra posuzování konkrétního deliktu a jeho SN; § 242/1 + „čerstvý“ 15letý pachatel, § 212 ... opuštění seniora ... nelze kriminalizovat

■ 4. Základní instituty trestního práva hmotného (přehled z hlediska viny a trestu)

– **Instituty** TPH = prostředky upravené normami TPH, jimiž TPH s oporou o své základní zásady naplňuje své funkce...

▪ **Základy trestní odpovědnosti**

- Čin soudně trestný (ČST) - trestný čin a provinění, úmysl, nedbalost...
- **Formy ČST** – pokračující, hromadné, trvající, úmyslné, nedbalostní...
- **Vývojová stadia** – příprava, pokus, dokonání...
- **Trestná součinnost** – spolupachatelství, účastenství ...
- **Mnohost TČ** – souběh, zpětnost...
- **Nedostatek trestnosti činu** – vyloučená (§ 13), zaniklá (§ 66)...

▪ **Právní následky základů trestní odpovědnosti**

- **Trestní sankce** – tresty, ochranná opatření (pro dospělé), opatření (pro mladistvé)
- **Tresty** – pojem, systém (§§ 27, 29 TZ), ukládání, trestání forem ČST (úhrnný, souhrnný, společný trest)...
- **Ochranná opatření** – pojem, systém (§§ 71 – 73b TZ)
- *Rozdíly mezi tresty a ochrannými opatřeními ...*
- **Opatření ukládaná mladistvým** – výchovná, ochranná, trestní

■ 5. Místo trestního práva hmotného v právním řádu ČR

- z ochranné funkce (TPH jako „ultima ratio“) vyplývá jeho místo na konci „pelotonu“ (právního řádu), v němž jinak více méně svorně „šlapou“ ostatní – mimotrestní právní odvětví, v čele s ústavním právem, nositelem **žlutého** trikotu;
- TPH jako „poslední“ neplní funkci pouze doprovodného a sběrného vozidla, nýbrž řeší případy, na které svými nástroji nestačí mimotrestní právní odvětví; viz příklad s krádeží hodinek ... TPH x SprPTrestní;
- tím je dán i vztah TPH např. k ústavnímu, rodinnému, občanskému, obchodnímu, finančnímu, správnímu právu;
- specifická je vazba TPH k trestnímu právu **procesnímu (TPP)**, které naopak ruku v ruce s TPH řeší ony případy, na něž „nestačí s dechem“ ostatní mimotrestní odvětví práva;
- TPH + TPP jsou svým způsobem „spojité nádoby“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat spotřebič bez „návodu na (jeho) použití“;
- **výše uvedená charakteristika je zjednodušená nadsázka, ve skutečnosti jsou věci podstatně složitější ...**

■ 6. Trestní právo hmotné a související neprávní obory

- **TPH + kriminologie** – nauka o kriminalitě ..., tj. kdo a proč ji páchá, jaká je její povaha a četnost, jak ji kontrolovat ...
 - bez kriminologie by bylo TPH „bezzubé“, neboť by nevědělo proti čemu vlastně působit ...
- **TPH + penologie** nauka o trestech ..., tj. o jejich výkonu a účincích ...
 - bez penologie by bylo TPH rovněž „bezzubé“, neboť by nevědělo jakými sankcemi na kriminalitu působit ...
- **TPH + kriminalistika** - nauka o stopách a jiných důkazech a o metodách úspěšného odhalování zločinu ...
 - bez kriminalistiky by bylo TPH rovněž „bezzubé“ v tom smyslu, že by bez ní navíc i TPP poněkud „bezbranné“ nevědělo jak na kriminalitu „vyzrát“ ...

■ 7. TPH a trestní právo procesní (TPP) mládeže (mladistvých a „TPH a P“ dětí)

- **Mládež** – děti (...15) + mladiství (15 – 18) + dospělí (18 ...)
- **Základ trestní odpovědnosti mladistvého** – provinění
- **Právní následky základů trestní odpovědnosti mladistvého** – opatření: výchovná (probační program), ochranná (ochranná výchova), trestní (odnětí svobody)
- **Trestní řízení proti mladistvým** - zvláštní způsob řízení vedeného před soudem mládeže ...
- **Netrestní řízení proti dětem** – vedené soudem pro mládež podle ZSM, OSŘ a ZSPOchrD
- **Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (č. 218/2003 Sb.)**
 - Z. formálně-materiálního pojetí provinění
 - Z. zákonnosti sankcí za provinění
 - Z. restorace (restorativní justice, tj. obnovovací ...)
 - Z. reintegrace dítěte a mladistvého
 - Z. prevence protiprávních činů (provinění a činů jinak trestných dětí)
 - Z. ultima ratio trestních opatření
 - Z. adekvátnosti ukládaných opatření
 - *z. řízení ve věcech mladistvých a dětí*

■ 8. Vnitrostátní prameny trestního práva hmotného

- **zákonné** prameny
 - TPH je právo výlučně zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TZ, ZSM; popř. v ú. z.;
- **podzákonné** prameny
 - TPH obsažené v podzákonných pramenech, např. v nař. vl., není v souladu s Listinou ... (čl. 39)
- **nálezy Ústavního soudu (ÚS)**
 - pramenem TPH jsou pouze nálezy pléna ÚS, nikoli nálezy senátů, které se týkají konkrétní věci;
- **mezinárodní smlouvy (MS)**
 - MS ve smyslu čl. 10 Ústavy nejsou pramenem TPH, mají pouze před TZ přednost při aplikaci, stanoví-li MS něco jiného; např. čl. 7/2 EULPZS, výj. ze zákazu retroaktivity x § 16 /1 TZ;
- **právní akty evropského práva**
 - sekundární evropské právo není pramenem TPH, nicméně komunitární a unijní právo má na TPH jistý vliv a účinek, včetně implementace; to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPH ...

- **9. Struktura a působnost trestního zákona, jeho výklad a aplikace**
 - **struktura TZ:**
 - obecná část : „vytknutí před závorku“; obecné definice pojmů, které používá část zvláštní ve skutkových podstatách; např. trestný čin, zavinění, věk, přičetnost ... apod.
 - zvláštní část : ona „závorka“ obsahující navíc typická specifika jednotlivých druhů trestných činů, jejichž znaky jsou obsaženy ve skutkových podstatách; např. veřejný činitel, matka novorozeněte, pomluva ... apod.
 - **působnost TZ:**
 - právně závazný dopad TZ na jednání fyzických subjektů (pachatelů) podle hlediska času, místa, osoby a věci; podle toho se dělí působnost na časovou, místní, osobní a věcnou; s časovou působností souvisí z. zákaz retroaktivity TZ k tíži ...
 - **výklad TZ:**
 - zjišťování obsahu právních norem obsažených v TZ, ZSM (Znát zákony neznamena znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení); druhy výkladu: např. soudní, vědecký, gramatický, systematický, logický, doslovný ...atd.
 - **aplikace TZ:**
 - přímé použití ustanovení TZ, ZSM na konkrétní případ, který je tomuto ustanovení subsumován (podřazen);
 - nepřímé – analogické – použití TZ na konkrétní případ je vyloučeno, pokud jde k tíži pachatele; viz z. zákaz analogie k tíži ...

■ **10. Trestní odpovědnost**

- **druh právní odpovědnosti spočívající v sankční, nebo jiné kvalifikované reakci státu na spáchaný trestný čin, provinění, zaměřené na pachatele, který je povinen se jí podrobit, a to i za použití donucení:**
 - **„jiné druhy“ právní odpovědnosti: občanskoprávní ...**
 - **„sankční“ reakce státu: uložení a výkon trestu, trestního opatření...**
 - **„jiná kvalifikovaná reakce“ státu: upuštění od potrestání ...**